

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

***Збірник наукових праць кафедри економічного
аналізу***

Випуск 13

Частина 1

Тернопіль
“Економічна думка”
2004

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

*Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. Випуск 13.
- Тернопіль: Видавництво "Економічна думка", 2004 р.*

Розрахований на фахівців, які цікавляться проблемами вдосконалення методології та організації економічного аналізу, обліку, аудиту та управління фінансами. Може бути корисним студентам, аспірантам, викладачам вузів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ШКАРАБАН С.І., д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедрою економічного аналізу ТАНГ.

ЮРІЙ С.І., д.е.н., професор, ректор академії, зав. кафедрою фінансів ТАНГ.

ЛИТВИН Б.М., д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедрою економіки і управління будівельним комплексом ТАНГ.

ФАРІОН І.Д., д.е.н., професор, зав. кафедрою економіки та аналізу невиробничої сфери ТАНГ.

КРУПКА Я.Д., д.е.н., професор, директор інституту обліку і аудиту, професор кафедри бухгалтерського обліку в промисловості ТАНГ.

БЕСКИД Й.М., к.е.н., доцент, директор інституту фінансів ТАНГ.

КАРПИК Я.М., к.е.н., доцент ТАНГ, академік Академії економічних наук України, генеральний директор ВАТ "Тернопільський радіозавод "Оріон".

Відповідальний за випуск – д.е.н., професор Шкарабан С.І. (ТАНГ)

За достовірність поданих до друку матеріалів відповідальність несуть автори.

JSDN 966-654-007-X

*Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого
засобу масової інформації
ТР№288 від 22 лютого
2000 р.*

*Зареєстровано Вищою
атестаційною комісією
України як фахове
економічне видання
(бюлетень ВАК України №4,
1999, с.48)*

*Підписано до друку 30.03.2004 р. Зам.356. Наклад 200.
Друкарня ВАТ "ТРЗ "Оріон", м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 6*

ЗМІСТ

Стр.

Шкарабан С.І.	Проблеми розвитку оперативного економічного аналізу.....	3
Литвин Б.М.	Оцінка ефективності використання будівельної техніки та напрями її підвищення.....	6
Карпик Я.М.	Вимоги до підготовки кадрів на сучасному етапі.....	10
Пушкар М.С., Пушкар Р.М.	Розробка теорії управлінського обліку	14
Мех Я.В., Гавришків І.Р.	Моніторинг в системі виявлення і використання внутрішніх резервів.....	19
Карпик Т.	Європа вільна та нова: чи буде в ній місце для України?.....	22
Шевченко Л.С.	Соціально-трудове партнерство на рівні господарської організації.....	28
Микитюк Н.Я., Альошина Т.Г.	Звітність підприємства як інформаційна база управління.....	33
Федірко М. М.	Лізингова компанія як суб'єкт ринку фінансових послуг.....	37
Корецький Б.М.	Діагностика життєздатності суб'єктів господарювання: теоретичний аспект.....	39
Шеремета М.Й., Шеремета Й.М.	Аналіз руху фінансових ресурсів підприємства.....	46
Дудар Л.І.	Система управління якістю – основа для підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції.....	48
Фещур Р.В., Дідик А.М., Дудкін О.М.	Трансформаційно-інтеграційні процеси в умовах України.....	53
Спільник І.В.	Деякі актуальні питання впорядкування понятійної бази методології економічного аналізу.....	60
Попович П.Я.	Економічний аналіз, його розвиток, роль та місце в системі управління підприємством.....	65
Кулик Р.Р., Щирба М.Т.	Застосування прийомів ФВА в операційному аудиті.....	70
Урбан Н.М.	Економічна суть і особливості функціонування активів.....	73
Іонін Є. Є.	Робочий капітал у контексті визначення вартості майна.....	79
Данилюк І.В., Прибега І.Є.	Аудит: проблеми розвитку та становлення в Україні.....	82
Кульчицька Р.Б.	Основні фактори та етапи розвитку інтернаціоналізації банківської діяльності.....	85
Щибиволок З.І.	Облік у Данії.....	87
Шост І.М., Маслій В.В.	Теоретичні аспекти проведення статистичного моніторингу в процесі формування інвестиційної стратегії на регіональному рівні.....	91
Литвин Н.Б.	Застосування аналізу беззбитковості у діяльності комерційних банків	93
Бенько І.Д.	Проблеми пенсійного забезпечення громадян України.....	96
Харів П.С., Чорний Р.С.	Визначення оптимальних меж застосування АСУ ТП.....	99
Зорій Н.М., Любезна І.В.	Деякі аспекти організації фінансового контролю в Україні, проблеми та шляхи їх вирішення.....	104
Борсук В.О., Борсук С.В., Борсук С.В.	Деякі аспекти залучення іноземних інвестицій в економіку України.....	108
Загородна О.М., Серединська В.М.	Факторинг і його використання в управлінні дебіторською заборгованістю підприємства.....	111
		191

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВПОРЯДКУВАННЯ ПОНЯТІЙНОЇ БАЗИ МЕТОДОЛОГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Досліджуються питання вдосконалення теорії економічного аналізу. Висловлюється точка зору автора щодо дискусії з приводу визначення методу економічного аналізу, впорядкування типології його наукового інструментарію.

Ключові слова: метод економічного аналізу, складові елементи методу, системний підхід, категорії, принципи аналітичного дослідження, науковий інструментарій.

Як відомо, основу будь-якої науки складають предмет і метод. Предмет – це та характерна специфічна сторона об'єктивної реальності, яку для реалізації своєї мети та завдань вивчає саме ця наука на відміну від інших. Досягнення мети науки здійснюється завдяки властивому їй способу – методу, який являє собою певним чином впорядковану діяльність щодо вивчення та розкриття предмета. Це стосується і економічного аналізу, який шляхом глибокого вивчення господарських процесів та розкриття їх внутрішніх механізмів впливає на підвищення ефективності управлінських рішень.

Питанням методології в теорії економічного аналізу науковці приділяють досить значну увагу. Так, в працях М.І. Баканова, А.Д. Шеремета, Р.С. Сайфуліна, С.Б. Барнгольц, Г.В. Савицької, В.В. Ковальова, М.В. Дембінського, В.В. Осмоловського, А.І. Муравйова, М.Г. Чумаченка, І. І. Каракоза, В.І. Самборського, Г.М. Мельничука, С.І. Шкарабана, М.І. Яцківа, Є.В. Мниха, Ф.Ф. Бутинця, Р.В. Федоровича, В.М. Серединської, О.М. Загородної та багатьох інших авторів науковий інструментарій економічного аналізу розглядається досить поширено.

Однак, слід звернути увагу на розходження у їх точках зору як на проблеми ідентифікації методу науки, типології наукового інструментарію, так і на деяку непослідовність окремих поглядів. Тому у зв'язку з необхідністю подальшого вдосконалення методології економічного аналізу, надання стрункості та логічної довершеності його теорії вважаємо за доцільне зосередити увагу на постановці та вирішенні ряду актуальних питань впорядкування понятійної бази та її типології (класифікації).

Перша проблема пов'язана з порушеною у наукових виданнях та в учебній літературі дискусією з приводу правомірності твердження про самостійність методу економічного аналізу як науки. Так, прихильники традиційного підходу до цієї проблеми наполягають на застосуванні економічним аналізом єдиного всезагального підходу до розкриття предмету, яким є метод. На думку цієї групи авторів метод в конкретній науці єдиний, інший інструментарій – це часткові прийоми та способи.

Ряд опонентів цієї точки зору заперечують існування особливого спеціального єдиного підходу, а вважають, що методом економічного аналізу є сукупність всього застосовуваного аналізом інструментарію. При цьому вони ототожнюють поняття методу, способу, прийому. Причиною, цієї ситуації, зокрема, є традиційне найменування окремих конкретно-наукових інструментів як методів у тих галузях науки, з яких вони запозичені. Зокрема це стосується економіко-математичних методів.

Вразливістю першої позиції полягає у етимологічній близькості понять методу, способу та прийому, адже в дослівному перекладі термін "метод" – шлях до чого небудь, спосіб досягнення мети. Однак, як у теорії наукового пізнання, так і у теорії ряду інших наук, підміна терміну методу наукового дослідження поняттям способу або прийому є неприпустимою, тому правомірним є припущення про відсутність повної тотожності цих понять.

Ось чому на нашу думку, слід розрізнити всезагальний метод наукового дослідження (діалектичний підхід); загальнонаукові методи пізнання (спостереження, порівняння, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, моделювання, системний, історичний, логічний підходи,

експеримент, формалізація); спеціальний метод дослідження конкретної науки та її науковий інструментарій (апарат). Складовими наукового інструментарію економічного аналізу є конкретно-наукові прийоми, спосіб є поняттям детальнішим.

Що стосується другої точки зору, то відсутність спеціального методу конкретної науки для дослідження свого особливого предмету ставить під сумнів правомірність її існування як окремої галузі знань. А трактування методу як простої сукупності застосовуваних певною наукою прийомів дослідження є механістичним, позбавляє його методологічної діалектичної основи, не враховує таких невіддільних від поняття методу науки елементів цієї важливої системи, як ключові категорії та регулятивні принципи наукового дослідження. Так, коректність застосування певного прийому чи способу, навіть дуже витонченого, буде поставлено під сумнів при порушенні принципів аналітичного дослідження чи всупереч економічній сутності його категорій.

Вирішення проблеми легітимності методу економічного аналізу як науки полягає саме у його системному розгляді. Складовими елементами цієї системи є: ключові теоретико-пізнавальні категорії, регулятивні принципи наукового дослідження та науковий інструментарій (апарат) (рис. 1).

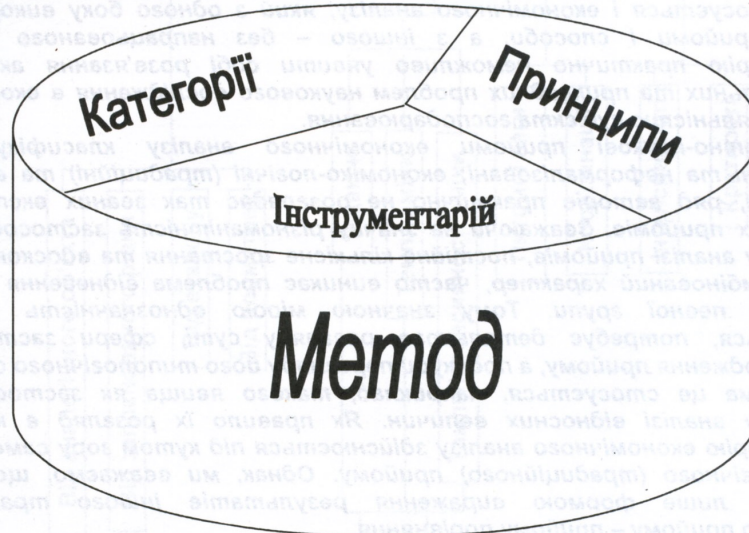

Рис. 1. Складові елементи методу науки

Категорії економічного аналізу – це найбільш загальні, ключові логічні поняття даної науки. До їх числа можна віднести: показник, фактор, резерв, модель, ін.

Проведення аналітичного дослідження здійснюється у відповідності з певними регулятивними принципами, які забезпечують процедурну сторону його методології та методики. До них відносять: системність, виявлення взаємозв'язку і взаємозалежності явищ (встановлення їх форми, причини формування та зміни), вивчення явищ в розвитку, комплексність, об'єктивність, побудову системи показників, поступову деталізацію, визначення провідної ланки і "вузького місця", ефективність, періодичність (регулярність), оперативність.

Науковий інструментарій (апарат) економічного аналізу – це сукупність загальнонаукових і спеціально розроблених способів (приймів, методик) дослідження об'єктів.

Дві перших із числа перерахованих складових становлять статичну (відносно незмінну), а третя – динамічну компонентну методу економічного аналізу. Це свідчить про відкритість системи та її здатність до розвитку.

Відповідно до цього підходу у визначенні методу економічного аналізу як науки повинні бути враховані такі суттєві складові як:

- мета науки;
- спрямованість на дослідження предмету;

- використання категорій науки;
- застосування наукового інструментарію;
- відповідність регулятивним принципам;
- залучення джерел інформації.

Виходячи з викладеного вище, визначення методу економічного аналізу може бути сформульоване так:

Метод економічного аналізу – це вивчення причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ і процесів шляхом застосування категорій та наукового інструментарію у відповідності з принципами аналітичного дослідження на основі опрацювання всіх доступних джерел інформації для підвищення ефективності управління.

Наступною актуальною проблемою є відсутність єдиної типології визначального елементу методу – наукового інструментарію економічного аналізу як конкретної науки, про ступінь розвитку якої свідчить його широта. Проте, доречність застосування певних прийомів відповідно до потреб наукової та практичної діяльності, а також взаємопроникнення галузей науки зумовили той факт, що на сьогодні практично неможливо вичленити такі прийоми та способи, які властиві виключно одній науці.

Це стосується і економічного аналізу, який з одного боку використовує запозичені прийоми і способи, а з іншого – без напрацьованого в аналізі інструментарію практично неможливо уявити собі розв'язання актуальних фундаментальних та прикладних проблем наукового дослідження в економіці та управління діяльністю суб'єкта господарювання.

Конкретно-наукові прийоми економічного аналізу класифікують на формалізовані та неформалізовані; економіко-логічні (традиційні) та економіко-математичні, ряд авторів практично не розглядає так званих експертних і психологічних прийомів. Зважаючи на значну різноманітність застосовуваних в економічному аналізі прийомів, постійне кількісне зростання та вдосконалення, а подекуди комбінований характер, часто виникає проблема віднесення окремого прийому до певної групи. Тому значною мірою однозначність типології ускладнюється, потребує детального розгляду суті, сфери застосування, природи походження прийому, а подекуди перегляду його типологічного статусу.

Зокрема це стосується, наприклад, такого явища як застосування в економічному аналізі відносних величин. Як правило їх розгляд в контексті інструментарію економічного аналізу здійснюється під кутом зору самостійного економіко-логічного (традиційного) прийому. Однак, ми вважаємо, що відносні величини є лише формою вираження результатів іншого традиційного аналітичного прийому – прийому порівняння.

Цей найпоширеніший економіко-логічний прийом економічного аналізу відзначається не тільки відносною простотою, але й значною різноманітністю видів порівнянь та форм представлення його результатів. Його суть полягає у співставленні явищ, процесів у часі або просторі, виявленні їх подібності та відмінності, дослідження невідомого через відоме, розкритті внутрішнього зв'язку між елементами цілого та співвідношення між складовими та цілим, двома або більше неподібними, але внутрішньо пов'язаними явищами.

Результати порівняння можуть бути представлені як в абсолютній формі (відхилення "+", "-"), так і через відносні величини (рис. 2).

Стосовно групування інформації, середніх величин та рядів розподілу, то вони є інструментами виявлення типових характеристик і формами застосування в аналізі такого наукового прийому як типізація процесів і явищ, яка практично є втіленням індуктивного підходу в аналітичному дослідженні.

В свою чергу прийом деталізації (конкретизації економічних явищ за складовими елементами, факторами, часом і місцем формування, центрами відповідальності) слід розцінювати як конкретне застосування в економічному аналізі дедуктивного підходу.

Запропоновану нами типологію наукового інструментарію економічного аналізу наведено на рис. 3. Зазначимо, що нами у цій схемі свідомо випущено логічні блоки, які описують комбіновані прийоми, з метою забезпечення її доступності для сприйняття.

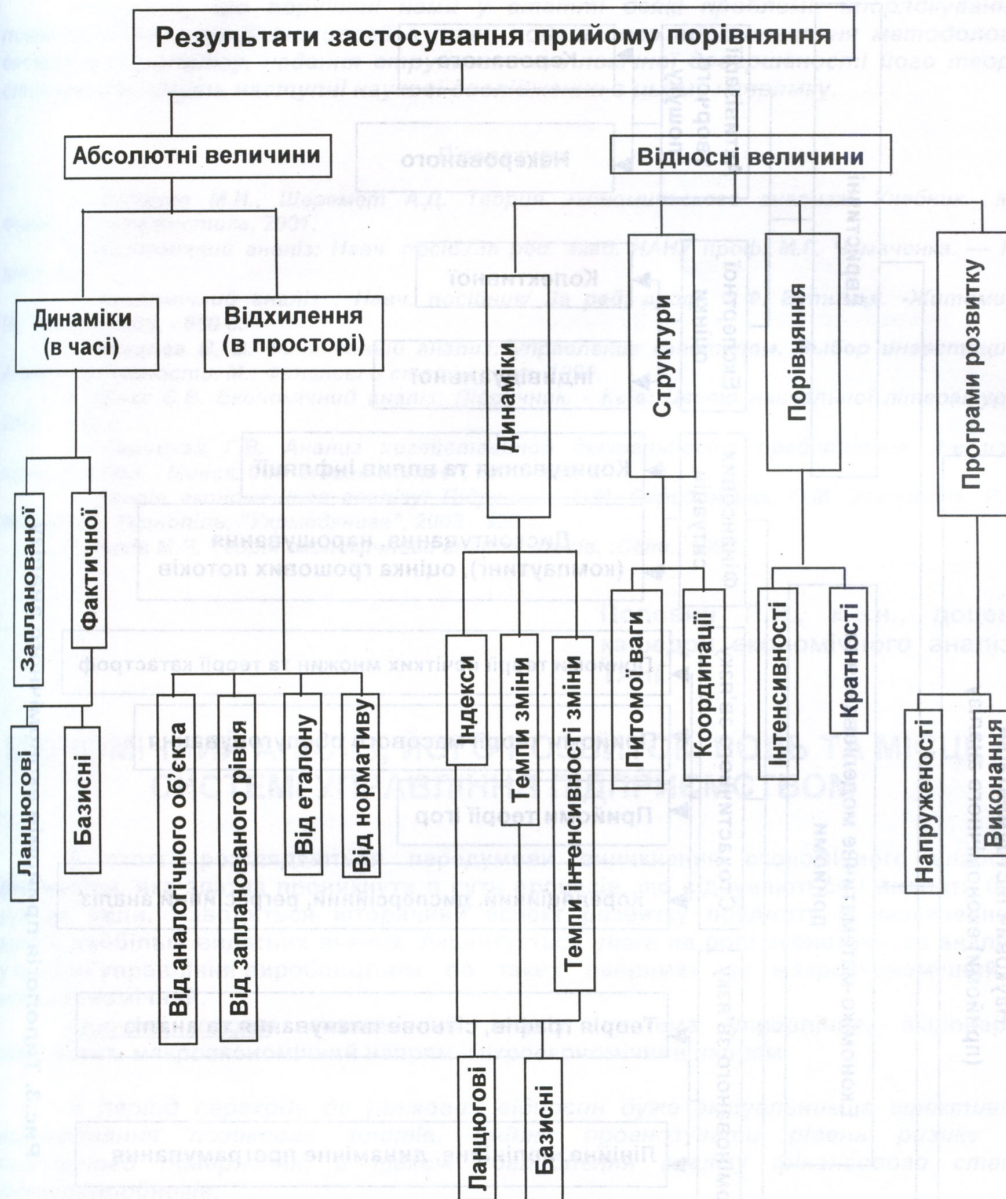

Рис. 2. Результати застосування прийому порівняння

Таким чином, запропонований нами підхід до визначення методу економічного аналізу дозволяє показати логічність його внутрішньої будови, взаємозв'язок та взаємодію окремих його складових елементів між собою.

Застосування системного підходу дозволяє будувати нові методики аналізу, виходячи із мети і завдань, що ставляться перед дослідженням, зважаючи на його предмет й об'єкти, спираючись на взаємообумовлені компоненти та доступні джерела інформації.

Врахування взаємозв'язку (побудова системи) ключових категорій, регулятивних принципів та наукового інструментарію з одного боку спрощує процес побудови методики аналізу, а з другого, - надає їй необхідної глибини, теоретичної обґрунтованості та логічної завершеності.

Крім того такий підхід значно розширює предмет дослідження в сфері теорії економічного аналізу.

Рис.3. Типологія прийомів економічного аналізу

Вважаємо, що порушені нами у статті деякі проблеми впорядкування понятійної бази та її типології в плані подальшого вдосконалення методології економічного аналізу, надання стрункості та логічної довершеності його теорії стимулюватимуть наступні наукові дослідження в цьому напрямку.

Література

1. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник.- М.: Финансы и статистика, 2001.
2. Економічний аналіз: Навч. посіб./За ред. акад. НАНУ проф. М.Г. Чумаченка. — К.: КНЕУ, 2001.
3. Економічний аналіз : Навч. посібник/ За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. -Житомир: ПП "Рута", 2003. - 680 с.
4. Ковалев В. В. Финансовый анализ: управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. М.: Финансы и статистика, 1996.
5. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
6. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. 4-е изд. перераб. и доп. - Минск: ООО "Новое знание", 2000.- 688 с.
7. Теорія економічного аналізу: Підручник/ В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В. Федорович, Тернопіль, "Укрмедкнига", 2002 - 320 с.
8. Яцків М.Я. Теорія економічного аналізу. Львів, :Світ., 1993.

Попович П.Я., к.е.н., доцент
кафедри економічного аналізу
ТАНГ

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ, ЙОГО РОЗВИТОК, РОЛЬ ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

В статті розглядаються передумови виникнення економічного аналізу, дисципліни, яка здатна проникнути в суть процесів, що відбуваються і виявити їхні рушійні сили. Наводиться історичний аспект розвитку предмету із зазначенням внеску найбільш видатних вчених. Акцентується увага на ролі економічного аналізу у системі управління виробництвом по таких напрямках як макроекономічний і мікроекономічний.

Ключові слова: економічний аналіз, система управління, акціонерні товариства, макроекономічний напрям, мікроекономічний напрям.

У період переходу до ринкових відносин дуже актуальним є ефективно використання позикових коштів, вміння прогнозувати рівень ризику їх своєчасного повернення, а також поглиблення аналізу фінансового стану товаровиробників.

В економічній літературі в останні роки і в навчальних планах вузів незаслужено принижується роль економічного аналізу у системі управління виробництвом.

У статті робиться спроба об'єктивно показати роль та місце в системі управління підприємством. Наводиться погляд автора на перелік та характеристику основних етапів проведення економічного аналізу.

У процесі роботи над статтею використовувались наукові праці таких відомих вчених як С.Б. Барнгольц, І. І. Поклада, Б.І. Майданчика, І. І. Каракоза, М.Г. Чумаченка та інших.

Аналітико – синтетичний процес, що стосується суспільних явищ, явищ виробництва і обміну, соціально-економічного устрою суспільства, стосується безлічі чинників, спостережень, привів людську думку до того, що саме виробництво, добробут людей підлегли таким могутнім, але схованим від їхнього безпосереднього погляду суспільним чинникам, глибинним законам економічного розвитку. Для того, щоб виявити ці закони, недостатньо простого спостереження, опису явищ. Потрібна наука, здатна проникнути в суть процесів, що відбуваються, і виявити їхні рушійні сили.